

SOFIJIN IZBOR

VILIJAM STAJRON

Preveo
Marko Mladenović

■ Laguna ■

Naslov originala

William Styron
SOPHIE'S CHOICE

Copyright © 1976, 1978, 1979 by William Styron
Translation copyright © 2020 za srpsko izdanje, LAGUNA

*U spomen na mog oca
(1889–1978)*



© Kupovinom knjige sa FSC oznakom pomažete razvoj projekta odgovornog korišćenja šumskih resursa širom sveta.

NC-COC-016937, NC-CW-016937, FSC-C007782

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

*Wer zeigt ein Kind, so wie es steht? Wer stellt es ins Ge-
stirn und giebt das Maß des Abstands ihm in die Hand?
Wer macht den Kindertod aus grauem Brot, dar hart
wird, – oder läßt ihn drin im runden Mund, so wie den
Gröps von einem schönen Apfel?... Mörder sind leicht
einzusehen. Aber dies: den Tod, den ganzen Tod, noch
vor dem Leben so sanft zu enthalten und nicht böse zu
sein, ist unbeschreiblich.*

*Von der vierten Duineser Elegie,
Rainer Maria Rilke*

*... je cherche la région crucial de l'âme,
où le Mal absolu s'oppose à la fraternité.*

André Malraux, Lazare, 1974.

Ko može dete, onako kako stoji,
da pokaže? Ko može da ga stavi
u sazvežđe, i meru odstojanja
u ruke da mu dâ? Ko dečju smrt
načiniti od siva hleba može
što tvrdne – ili sred okruglih usta
postaviti je, kao semenku
jabuke lepe? ... Lako je ubice
prozreti. Ali: smrt, vascelu smrt,
još *pre* života tako pitomo
u sebi sadržati, a pritom
ne ljutiti se – to se ne može
opisati.

Iz četvrte *Devinske elegije*,
Rajner Marija Rilke,
preveo Branimir Živojinović¹

... ja tražim onaj suštinski predeo duše,
gde se apsolutno Zlo suprotstavlja bratstvu.

Andre Malro

¹ *Lirika*, Rajner Marija Rilke; Prosveta, Beograd, 1968. (Prim. prev.)

Prvo poglavlje

U to doba bilo je gotovo nemoguće pronaći jeftin stan na Menhetnu, te sam morao da se preselim u Bruklin. Bilo je to 1947, i jedna od prijatnijih odlika tog leta koga se tako živo sećam bilo je vreme, koje je bilo sunčano i blago, mirisalo na cveće, bezmalo kao da su dani zaustavljeni u naizgled večnom proleću. Ako ni za šta drugo, bio sam zahvalan za to, jer je moja mladost, kako mi se činilo, bila u svom najgorem stanju. Sa dvadeset dve godine, upinjući se da postanem nekakav pisac, nalazio sam da je stvaralački žar koji me je sa osamnaest maltene sagoreo svojim veličanstvenim, neumoljivim plamenom polako zgasnuo i pretvorio se u plinski plamičak koji se opažao kao jedva primetan simboličan sjaj u mojim grudima, ili gde god već da su moje najžudnije težnje nekada prebivale. Nije da više nisam želeo da pišem; i dalje sam vatreno žudeo da iznedrim roman koji mi je tako dugo bio zarobljen u mozgu. Samo što, nakon što sam zapisao prvih nekoliko odličnih pasusa, nisam mogao da izbacim više nijedan, ili – da približno navedem opasku Gertrude Stajn o jednom sporednom piscu izgubljene generacije – imao sam sirup, ali nije hteo da teče. Da bude još gore, bio sam nezaposlen, imao sam vrlo malo novca i bio u samonametnutom izgnanstvu u Flet-bušu – poput drugih mojih zemljaka, još jedan mršav i usamljen mladi Južnjak koji luta Jevrejskim kraljevstvom.

Zovite me Stingo, jer tada sam bio poznat pod tim nadimkom, ako su me uopšte ikako oslovljavali. Ime potiče iz mojih srednjoškolskih internatskih dana u rodnoj državi Virdžiniji. Dotična škola je bila prijatna ustanova u koju me je sa četrnaest godina poslao moj rastreseni otac, kome je bilo teško da se nosi sa mnom nakon što mi je umrla majka. U moje razne aljkavosti spadao je, po svemu sudeći, i nemar prema ličnoj higijeni, i otud sam ubrzo postao poznat kao Stinki.² Ali godine su prolazile. Brusno dejstvo vremena, zajedno s korenitom promenom navika (zapravo su me toliko postideli da sam postao gotovo opsednut čistoćom), postepeno je uglačalo hrapavu slogovnu grubost imena, slivši se u primamljivije, ili manje neprimamljivo, svakako frajerskije Stingo. U nekom trenutku u mojim tridesetim nadimak i ja smo se tajanstveno razišli, tako da je Stingo jednostavno ispario iz mog života poput bledog duha, ostavivši me ravnodušnog prema gubitku. Ali u vreme o kome pišem i dalje bejah Stingo. Ukoliko, međutim, zbnjuje to što je ime izostavljeno u početnom delu ove pripovesti, može se razabrati da opisujem jedno mračno i samotničko razdoblje u mom životu kada su me, kao onog ludog pustinjaka u pećini na brdu, retko uopšte bilo kako oslovljavali.

Bilo mi je drago što su me otpustili s posla – prvog i jedinog plaćenog nameštenja u mom životu, ne računajući vojsku – premda je njegov gubitak ozbiljno potkopao moju već skromnu platežnu sposobnost. Uz to, sad smatram da je bilo korisno naučiti tako rano u životu da se nikada neću uklapati kao kancelarijski službenik, nikada, nigde. U stvari, imajući u vidu koliko sam pre svega priželjkivao taj posao, prilično me je iznenadilo olakšanje, čak bodrost s kojom sam prihvatio otkaz pukih pet meseci kasnije. Godine 1947. vladala je oskudica radnih mesta, ali ja sam, spletom srećnih okolnosti, uspeo da se zaposlim u jednoj od najvećih izdavačkih kuća, gde sam dobio zvanje „mlađeg urednika“ – eufemizam za čitača rukopisa. To da je sve zavisilo od poslodavca, u to doba kad je dolar imao veću kupovnu moć nego sada, može se jasno videti po mojoj plati – četrdeset dolara nedeljno. Posle

² Engl.: *Stinky* – Smrdljivko, Smrda. (Prim. prev.)

odbijanja porezâ to je značilo da je malokrvni plavi ček koji je na moj pisači sto svakog petka stavljala grbava ženica koja je upravljala platnim spiskom predstavljao približan dohodak neznatno viši od devedeset centi na sat. Ali nije me ni najmanje obeshrabrivala činjenica da te bedne nadnice deli jedan od najmoćnijih i najbogatijih izdavača na svetu; mlad i žilav, poslu sam prilazio – makar u samom početku – sa osećajem uzvišenog cilja; a osim toga, kao nadoknadu, posao je nosio nagoveštaje glamura: ručak u restoranu „21“, večera sa Džonom O’Harom,³ samouverene i briljantne ali puteno nastrojene spisateljice koje se tope pred mojom uredničkom pronicljivošću, i tako dalje.

Ubrzo je postalo očigledno da se ništa od toga neće ostvariti. Kao prvo, iako je izdavačka kuća – koja se najvećim delom razvila zahvaljujući udžbenicima, industrijskim priručnicima i desetina-ma tehničkih časopisa u raznolikim i tajanstvenim oblastima kao što su odgajanje svinja, pogrebničke nauke i ekstrudirana plastika – zaista objavljivala romane i dokumentaristiku kao sporedne artikle, pa joj je otud trebao rad mladih estetičara nalik meni, spisak njenih autora teško da bi privukao pažnju bilo koga ko se ozbiljno zanima književnošću. Kada sam ja stigao, na primer, dva najistaknutija pisca koji su se promovisali bili su penzionisani admiral flote iz Drugog svetskog rata i izrazito otrcani bivši komunista i doušnik čija je skrušena ispovest napisana pod njegovim imenom osrednje dobro stajala na listama najprodavanijih knjiga. Od autora ugleda Džona O’Hare (premda sam imao daleko slavnije književne idole, O’Hara je za mene predstavljao pisca s kakvim bi jedan mladi urednik mogao da izađe i da se napije) nije bilo ni traga. Štaviše, tištala me je priroda posla koji mi je bio dodeljen. U to vreme *Makgro-Hilu i kompaniji* (jer tako se zvao moj poslodavac) nedostajao je bilo kakav književni uspeh. Budući da je kuća tako dugo i uspešno nabavljala svoja nezgrapna dela o tehnologiji,

³ John Henry O’Hara (1905–1970) – američki pisac koji je svojim pripovetkama stekao ranu književnu slavu da bi do svoje tridesete godine postao najprodavaniji romanopisac s knjigama *Sastanak u Samari* i *Baterfild 8*. (Prim. prev.)

mali komercijalni ogranak u kojem sam ja radio, a koji je stremio vrsnosti izdavača kao što su *Skribner* i *Knopf*, donekle se smatrao sprdnjom u poslu. Bilo je to pomalo kao da je neka ogromna koristoljubiva organizacija poput *Montgomeri Vorda* ili *Mastersa* bila toliko bestidna da otvori prodajni salon ispunjen prijatnom, toplom atmosferom i da u njemu trguje nercom i činčilom za koje svi u industriji znaju da je bojena dabrovina iz Japana.

Tako mi u mom svojstvu najnižeg rmbatora u kancelarijskoj hijerarhiji nije samo bila uskraćena prilika da čitam rukopise barem prolazne vrednosti već sam bio primoran da se svakodnevno mukotrpno probijam kroz beletristiku i dokumentaristiku najskromnijeg mogućeg kvaliteta – gomile pisaćeg papira „hamermil“, sa mrljama od kafe i razmazotinama od palčeva, čiji je polovan, oštećen izgled odmah ukazivao na stravično očajanje njihovog autora (ili agenta) i na ulogu *Makgro-Hila* kao jedinog preostalog mogućeg izdavača. Ali u mojim godinama, toliko opijen predmetom engleske književnosti da sam bio nepopustljivo zahtevan kao Metju Arnold u svom navaljivanju da pisana reč oličava samo najveću ozbiljnost i istinu, prema tim bednim plodovima usamljene i krhke želje hiljadu neznanaca odnosio sam se sa oholim, neodređenim gađenjem majmuna koji trebi gamad iz krzna. Bio sam tvrdokoran, zajedljiv, nemilosrdan, nepodnošljiv. Visoko u svom zastakljenom skućenom sobičku na dvadesetom spratu zgrade *Makgro-Hil* – arhitektonski upečatljivom ali duhovno iscrpljujućem zelenom tornju u Zapadnoj četrdeset drugoj ulici – tim žalosnim izlivima osećanja naslaganim visoko na mom pisaćem stolu, od kojih su svi bili toliko opterećeni nadom i bangavom sintaksom, upućivao sam prezir koji je mogao da sabere samo neko ko je upravo pročitao *Sedam vrsta dvosmislenosti*.⁴ Ma koliko knjiga bila rđava, od mene se očekivalo da napišem prilično sveobuhvatan opis svakog podnetog rukopisa. Isprva je to bilo lakrdija i iskreno sam uživao u zlobi i gnevu koje sam mogao da

⁴ Delo engleskog književnog kritičara i pesnika Vilijama Empsona (Sir William Empson, 1906–1984), objavljeno 1930, jedno od najuticajnijih kritičarskih dela 20. veka. (Prim. prev.)

iskaljujem na tim rukopisima. Ali nakon izvesnog vremena njihova istrajna osrednjost je otupela i umorio sam se od jednoličnosti posla, kao i od pušenja cigarete za cigaretom i pogleda na Menhetn pod pokrovom smoga, i od kucanja tako bezosećajnih čitačkih izveštaja kao što je ovaj što sledi, koje sam sačuvao netaknute iz tog sušnog i obeshrabrujućeg vremena. Navodim ih od reči do reči, bez ulepšavanja.

Visoko raste morska trava, Edmonija Kraus Birstiker. Beletristika.

Ljubav i smrt među pešćanim dinama i močvarama za uzgoj brusnica u južnom Nju Džerziju. Mladi junak Vilarl Stratavej, naslednik velikog bogatstva u vidu fabrike za pakovanje brusnica i skorašnji diplomac Univerziteta Prinстон, neobuzdano se zaljubljuje u Ramonu Blejn, ćerku Ezre Blejna, staromodnog levičara i vođe štrajka među beračima brusnica. Zaplet je domišljat i zamršen, a ponajviše ima veze s navodnom zaverom Brandona Strataveja – Vilarldovog oca industrijskog magnata – da se otarasi vremenog Ezre, čiji je grozno unakaženi leš zaista jednog jutra pronađen u utrobi mehaničkog berača brusnica. To vodi do bezmalo kobnih uzajamnih optužbi između Vilarla – opisanog kao mladića „glave nagnute čarobno po prinstonki, koga uz to krasi znatna mačkasta gracioznost“ – i ucveljene Ramone, „čija vitka gipkost jedva sakriva punu zamamnu nabujalost koja vreba ispod“.

Krajnje preneražen još dok pišem, mogu samo da kažem da je ovo možda najgori roman koji je ikada napisala neka žena ili životinja. Odbiti što brže moguće.

O, dovitljivi, osioni junoo! Kako sam likovao i kikota se dok sam vadio utrobu tim bespomoćnim, nerazvijenim, polupisanim jagnjićima. A nisam se ustezao ni od toga da spustim *Makgro-Hil* i njihovu sklonost prema izdavanju jeftinih „zabavnih“ knjiga čiji se odlomci mogu objavljivati na mestima poput *Riders*

dajdžesta za mastan avans (mada je moje zbijanje šala možda doprinelo mom padu).

Vodoinstalaterova ženska, Odri Vejnrajt Smajli. Dokumentaristika.

Ovoj knjizi naruku ide samo njen naslov, koji je taman toliko upečatljiv i prostački da bude sasvim primeren Makgro-Hilu. Autor je zaista žena, udata – kao što naslov uzdržano ukazuje – za vodoinstalatera koji živi u predgrađu masačusetskog gradića Vustera. Beznadežno neduhovita, mada se na svakoj stranici svim silama trude da nasmeju, ova nepismena sanjarenja predstavljaju pokušaj da se romantizuje zaceo jezivo postojanje, gde spisateljica ushićeno izjednačava komične mene svog kućnog života sa onima u domaćinstvu kakvog neurohirurga. Poput lekara, ističe ona, vodoinstalater je danonoćno dostupan; nalik lekarskom, vodoinstalaterski posao je veoma složen i obuhvata izloženost klicama; i obojica se neretko smrdljivi vraćaju kući. Naslovi poglavlja najbolje dočaravaju kakvoću humora, koji je odveć slab da bi se prikladno opisao kao skatološki:⁵ „Dum-dum-padi, plavuša u kadi.“ „Ventil za živce.“ (Ventil. Kapirote?) „Velika olakšavanja.“ „Smeđa studija.“ Itd. Ovaj rukopis je stigao posebno lepljiv i iskrzan, pošto je bio podnesen – sudeći po autorkinom pismu – Harperu, Sajmonu i Šusteru, Knopfu, Random hausu, Morou, Holtu, Mesneru, Vilijamu Slounu, Rajnhartu i još osam drugih izdavačkih kuća. U istom pismu spisateljica pominje koliko očajava zbog ovog rukopisa – oko kojeg joj se sada vrti čitav život – i (ne šalim se) dodaje pritajenu pretnju samoubistvom. Nimalo ne bih voleo da budem odgovoran ni za čiju smrt, ali apsolutno je nužno da ova knjiga nikada ne bude objavljena. Odbiti! (Zašto stalno moram da čitam ovakvo sranje?)

⁵ Skatologija – psihopatološka potreba da se govori o izmetu. (Prim. prev.)

Primedbe nalik toj poslednjoj nikada ne bih mogao da iznosim, niti bih tako nevaljalo mogao da pominjem kuću *Makgro-Hil*, da stariji urednik i moj pretpostavljeni, koji je čitao sve moje izveštaje, nije bio neko ko deli moje razočaranje našim poslodavcem i svim onim što to ogromno i bezdušno carstvo predstavlja. Posredi je bio čovek sanjivog pogleda, bistar, slomljen ali u osnovi dobroćudan Irac Farel, koji je godinama radio na takvim publikacijama *Makgro-Hila* kao što su *Mesečnik penaste gume*, *Svet prostetike*, *Pesticidske vesti* i *Američki površinski kopač* dok ga, sa nekih pedeset pet godina, nisu skrajnuli u blaže, manje grozničavo industrijsko okruženje komercijalnog ogranka, gde je ubijao vreme u kancelariji pušeći lulu, čitajući Jejsa i Džeralda Menlija Hopkina, pregledajući moje izveštaje trpeljivim pogledom i, rekao bih, željno razmišljajući o tome da ode u ranu penziju i preseli se u Ozon park.⁶ Daleko od toga da ga vređaju, obično su ga zabavljala moja podrugivanja *Makgro-Hilu* kao i opšti ton mojih izveštaja. Farel je odavno postao žrtva te neslavoljubive, trutovske ravnodušne obamrlosti do koje je, kao u kakvoj mamutskoj košnici, kompanija pre ili kasnije dovodila svoje zaposlene, čak i one rešene da uspeju; a kako je znao da su izgledi manji od jedan prema deset hiljada da ću naći rukopis vredan izdavanja, mislim da je smatrao kako ne škodi da se malo zabavim. Jedan moj duži (ako ne i najduži) izveštaj i dalje naročito cenim, ponajviše zato što je možda bio jedini koji sam napisao s nečim što iole liči na saosećanje.

Harald Harfager,⁷ *saga*, Gundar Firkin. Poezija.

Gundar Firkin nije umetničko, već pravo ime. Imena tolikih loših pisaca zvuče neobično ili izmišljeno, dok ne otkrijete da su prava. Može li to imati nekog značaja? Rukopis Harald Harfager, saga nije stigao ni netražen poštom ni od nekog agenta, već mi ga je u ruke dostavio autor lično. Firkin je došao u čekaonicu pre jedno nedelju dana, noseći kutiju s

⁶ *Ozone Park* – kraj u njujorškoj opštini Kvins. (Prim. prev.)

⁷ Harald Plavokosi (850–932) – kralj Norveške. (Prim. prev.)

rukopisom i dva kofera. Gospođica Mejers je kazala kako je tražio da ga primi neki urednik. Tip od šezdesetak godina, rekao bih, donekle pogrbljen ali snažan, srednje građe; lica izboranog od izloženosti vremenu i s gustim sedim obrvama, nežnim ustima i dva najtužnija stara čežnjiva oka koja sam ikada video. Nosio je crni farmerski kožni kačket, onakav s preklapljenim krilcima što se spuštaju na uši, i debelu vindjaknu s vunenim okovratnikom. Imao je straobalne šake s krupnim odranim crvenim zglavcima. Nos mu je malčice curio. Rekao je kako želi da ostavi rukopis. Izgledao je prilično umorno, a kad sam ga pitao odakle je došao, kazao je da je stigao u Njujork upravo tog sata nakon što se tri dana i četiri noći vozio autobusom iz mesta po imenu Tertel Lejk u Severnoj Dakoti. Samo da biste dostavili rukopis?, upitao sam, na šta je odgovorio potvrdno.

Zatim je bez pitanja dao informaciju da je Makgro-Hil prvi izdavač kod koga je došao. To me je prilično zapanjilo, utoliko što je ova firma retko nečiji prvi izbor za izdavača, čak i među piscima relativno neupućenim kao što je to Gundar Firkin. Kad sam ga pitao kako je došao do tog neobičnog izbora, odgovorio je da je to zapravo bila stvar sreće. Nije nameravao da mu Makgro-Hil bude prvi na spisku. Rekao mi je da je, kada je autobus napravio predah od nekoliko sati u Mineapolisu, otišao u telefonsku kompaniju, gde je saznao da imaju telefonski imenik Menhetna. Ne želeći da uradi ništa tako neotesano kao što bi bilo da otrgne list, nekih sat vremena prepisivao je olovkom imena i adrese svih onih desetina književnih izdavača u gradu Njujorku. Naum mu je bio da krene abecednim redom – da počne, čini mi se, od Apltona – pa da siđe do samog dna spiska i Zif-Dejvisa. Ali kada je, baš tog jutra posle putovanja, izašao sa autobuske stanice Port otoriti, samo jedan blok istočno odavde, podigao je glavu i tamo na nebu video smaragdni monolit starog Makgroa s njegovim zastrašujućim znakom: makgro-hil. I tako je došao pravo ovamo.

* * *

Starina je izgledao toliko iscrpljeno i smeteno – kasnije je rekao kako nikada nije bio istočno od Mineapolisa – da sam zaključio kako moram makar da ga odvedem u prizemlje da popijemo kafu u menzi. Dok smo sedeli tamo, pričao mi je o sebi. On je sin norveških doseljenika – izvorno prezime je bilo „Firking“, ali je „g“ nekako odsečeno – i čitavog života uzgaja pšenicu u blizini tog grada Tertel Lejka. Pre dvadeset godina, kad je imao četrdesetak leta, jedna rudarska kompanija otkrila je ogromne naslage uglja ispod njegove zemlje i, premda nisu kopali, dogovorili su se da uzmu imanje u dugoročni zakup, što će njemu do kraja života rešiti sva novčana pitanja. Bio je neženja i previše navikao na svoj način života da bi prestao da se bavi poljoprivredom, ali sada će imati i slobodnog vremena da započne projekat koji mu je oduvek bio srcu mio. To jest, počće da piše epsku pesmu utemeljenu na njegovom norveškom pretku Haraldu Harfageru, koji je u 13. veku bio erl ili princ ili šta već. Ne moram ni da kažem da sam se na tu groznu vest istovremeno obeshrabrio i ražalostio. Ali sedeo sam tamo ne odajući ništa izrazom lica dok je on uporno tapšao po kutiji s rukopisom i govorio: „Da, gospodine. Dvadeset godina rada. Tu unutra. Tu unutra.“

A onda mi se promenilo raspoloženje. Uprkos seljačkom izgledu, čovek je bio bistar i vrlo rečit. Činilo se da je mnogo čitao – uglavnom nordijsku mitologiju – premda su mu omiljeni romanopisci bili ljudi poput Sigrid Undset, Knuta Hamsuna i oni žitelji američkog Srednjeg zapada, Hamlin Garland i Vila Karter. Bez obzira na to, šta kada bih otkrio nekakvog neprefinjenog genija? Na kraju krajeva, čak je i veliki pesnik poput Vitmana ostavljao utisak nesprenog čudaka, nudeći svoj blesavi rukopis na sve strane. U svakom slučaju, nakon poduzetog razgovora (počeo sam da ga oslovljavam s Gundare), rekao sam kako će mi biti drago da pročitam njegovo delo, iako sam morao da ga upozorim da Makgro-Hil nije preterano „jak“ u oblasti poezije, pa smo se liftom vratili gore. Onda se dogodilo nešto strašno. Dok sam se opraštao

od njega i govorio mu kako razumem da mu se verovatno žuri da dobije odgovor posle dvadesetogodišnjeg rada, i kako ću pokušati da pažljivo pročitam rukopis i odgovorim mu u roku od nekoliko dana, primetio sam kako se on sprema da ode samo s jednim od ona dva kofera. Kad sam to pomenuo, on se osmehnuo, uperio u mene one ozbiljne, setne, progonjene oči iz duboke unutrašnjosti i rekao: „O, mislio sam da je jasno – u drugom koferu se nalazi ostatak moje sage.“

Bez šale, to mora da je najduže književno delo ikada zapisano ljudskom rukom. Odneo sam ga u poštansku prostoriju i dao službeniku da ga izmeri – 16 kilograma, sedam kutija pisaćeg papira hamermil, svaka od po dva kilograma i trista grama, ukupno 3.850 otkucanih stranica. Sama saga je na nekoj vrsti engleskog; čovek bi pomislio da ju je napisao Drajden u posprdnom podražavanju Spensera, da ne zna za onu užasnu istinu: za one noći i dane i dvadeset godina u ledenoj stepi Dakote, za sanjarenje o drevnoj Norveškoj i neumorno pisanje dok besni vetar iz pravca Saskačuana huči kroz poleglu pšenicu:

„O, ti veliki vođo haralde, pregolema tuga je tvoja!
Gde su one kitice cveća kojima ona te uresi?“

Dok električni ventilator meša zagušljivu prerijsku vrućinu, ostareli neženja se polako primiće četirihiljaditoj strofi:

„Pevajte sad, vi trolovi i Nibelunzi, ne pevajte više
One pesme što harald spevaše u njenu slavu,
Već u naricanje pretvorite svoje negdašnje balade:
O, najcrnja kletvo!
Sad je vreme da se mre; ne, vreme odavno bejaše:
O, žalosni napeve!“

Usne mi drhte, vid mi se muti, ne mogu više. Gundar Firkin je u hotelu Algonkvin (gde je uzeo sobu na moj bezdušni predlog) i čeka telefonski poziv od koga ja kukavički

zazirem. Odluka je da se odbije sa žaljenjem, čak sa svojevrstnom tugom.

Može biti da sam imao previsoka merila, ili je u pitanju bio grozan kvalitet knjiga, no bilo kako bilo, ne sećam se da sam, za pet meseci provedenih u *Makgro-Hilu*, preporučio i jedno jedino podneseno delo. Istini za volju, ima izvesne ironije u činjenici da je jedina knjiga koju sam odbio a koja je – barem koliko ja znam – kasnije pronašla izdavača bila delo koje nije dreždalo nepoznato i nepročitano. Odonda sam često maštao o tome kako je reagovao Farel ili neki drugi nadređeni kada je dotična knjiga izašla pod imenom jednog čikaškog izdavača, nekih godinu dana nakon što sam ja odavno bio napustio veliko tlačiteljsko zdanje *Makgro-Hila*. Jer sigurno je moj izveštaj ostao u pamćenju nekoga iz višeg ešelona, i isto se tako sigurno taj veteran vratio arhivama i sa bogzna kakvim svirepim pomešanim osećanjima užasnutosti i gubitka ponovo pročitao moje hladnokrvno odbacivanje napisano samouverenim, cepidlačkim i kobnim kadencama.

... tako da nosi izvesno olakšanje to što sam posle ovih gorkih meseci otkrio rukopis napisan stilom koji ne izaziva groznicu, glavobolju ili povraćanje, i kao takvo, dotično delo zavređuje delimičnu pohvalu. Zamisao o ljudima koji plutaju na splavu zaista poseduje određenu draž. Ali uglavnom je to dugo, ozbiljno i dosadno putovanje po Tihom okeanu najprimerenije, kako mi se čini, kakvom drastičnom skraćivanju u časopisu kao što je Nešened džiografik. Možda bi ga kupila neka akademska izdavačka kuća, ali svakako nije za nas.

Tako sam postupio prema onom velikom klasiku savremenog pustolovnog romana, *Ekspediciji Kon-Tiki*. Mesecima kasnije, dok sam gledao kako ta knjiga ostaje prva na listi najprodavanijih sedmicu za neverovatnom sedmicom, svoje slepilo uspevao sam da racionalizujem tako što sam sebi govorio da bih možda i bio

osetljiviji za vezu između dobrih knjiga i zgrtanja love da me je *Makgro-Hil* plaćao više od devedeset centi na sat.

Tada mi je dom bio skućeni sobičak od dva i po sa četiri i po metra u zgradi po imenu *Univerzitetski boravišni klub* u Zapadnoj jedanaestoj ulici u Vilidžu. Mesto me, po prispeću u Njujork, nije primamilo samo svojim imenom – koje je prizivalo u svest sliku drugarstva iz najprestižnijih škola, salonskih stolova prekrivenih čojom i punih primeraka časopisa *Nju ripablik* i *Partizan rivju*, i starijih slugu u frakovima koji se brinu o porukama i udovoljavaju tvojim potrebama – već i skromnom cenom: deset dolara nedeljno. To o najprestižnijim školama bilo je, razume se, debilna zablude. *Univerzitetski boravišni klub* bio je tek neznatno iznad kakvog jeftinog prenoćišta, i razlikovao se od smeštajâ u Baueriju u meri uslovne privatnosti u vidu zaključanih vrata. Bezmalobesno ostalo, uključujući i tarifu, odudaralo je od kakvog ćumeza samo za najtananiji stupanj. Zaćudo, lokacija je bila izvanredna, maltene pomodna. S jedinog prozora, na kome se skorela prljavština, u mom sobićku na četvrtom spratu na zadnjoj strani zgrade, mogao sam da buljim u raskošan vrt jedne kuće u Zapadnoj dvanaestoj ulici, gde bih s vremena na vreme naćas ugledao ljude za koje sam mislio da su vlasnici vrta – omlađi muškarac u tvidu za koga sam maštao da je zvezda u usponu u ćasopisu *Njujorker* ili *Harpers*, i njegova živahna i zapanjujuće skladno građena plavokosa supruga koja je skakutala po vrtu u pantalonama ili kupaćem kostimu, igrajući se s vremena na vreme sa smešnim, previše timarenim avganistanskim hrtom, ili ležala ispružena na visećoj ležaljci „aberkrombi i fić“, gde sam je jebao do iznemoglosti krutim, nemim, sporim, preciznim kopljima želje.

Jer tada seks ili, taćnije rećeno, njegovo odsustvo, i ta bezobrazna i prelepa baštica – zajedno s ljudima koji je nastanjuju – kao da su se listom simbolićno stapali da ućine još nepodnošljivijim izopaćeni karakter *Univerzitetskog boravišnog kluba* i da otežaju moje siromaštvo i moje usamljeno i izgnanićko stanje. Iskljućivo

muška klijentela, mahom sredovećna ili starija, lualice i gubitnici iz Vilidža ćiji je sledeći silazni korak sirotinjski kraj grada, odavali su kiseo miris vina i beznadać dok smo milili jedni mimo drugih u uskim hodnicima sa ćijih se zidova ljušti boja. Nad predvorjem na ćijoj je tavanici mutno treperila jedna sijalićica nije stražario nikakav uslućni vremešni vratar, već niz recepcionera nalik gmizavcima, svaki boje zelene bakarne patine poput stvorenja lišenih dnevne svetlosti; oni su upravljali i jedinim škripavim liftom, i mnogo su kašljali i ćešali se u šuljevitim mukama za vreme beskrajnog uspona na ćetvrti sprat i u sobicu u koju sam se, iz noći u noć tog proleća, zatvarao kao polulud isposnik. Na to me je prisilila nućnost, ne samo zato što nisam imao viška novca za zabavu već zato što mi je, kao pridošlici u velegrad, manje stidljivom nego naprosto gordo uzdržanom, manjkala kako prilika tako i inicijativa da se s nekim sprijateljim. Prvi put u ćivotu, koji je godinama bio povremeno nerazborito drućstven, otkrio sam bol neželjene samoće. Poput prestupnika iznenada baćenog u samicu, obreo sam se kako se hranim nesagorelom mašću unutrašnjih izvora za koje nisam ni znao da ih posedujem. U *Univerzitetskom boravišnom klubu* u sumrak u maju, dok sam gledao najveću bubašvabu koju sam u ćivotu video kako besćiljno ide po mojoj zbirci *Celokupne poezije i proze Džona Dona*, naprasno sam se susreo s licem usamljenosti, i zakljućio kako je zaista posredi lice nemilosrdno i rućno.

Tako da se tih meseci moj većernji raspored retko menjao. Napustivši zgradu *Makgro-Hila* u pet po podne, na stajalištu u Osmoj aveniji ušao bih u metro (pet centi) do Vilidž skvera, gde bih, nakon što se iskrćam, odlazio pravo do jedne delikatesne radnje na uglu i kupovao tri limenke piva rajngold, koliko mi je moja stroga savest dozvoljavala u okviru mojih novćanih mogućnosti. Odatle u moj sobićak, gde bih se isprućio na izbrazdanom dućeku sa posteljinom koja je mirisala na deterđžent kloroks i bila oprana toliko puta da se providela, pa bih ćitao dok mi se poslednje pivo ne bi ugrijalo – za šta je trebalo otprilike sat i po vremena. Na svu sreću, bio sam u godinama kada je ćitanje i dalje strast i otud,

ako se izuzme srećan brak, najbolje moguće stanje za odbranu od krajnje usamljenosti. Ali bio sam obestan čitalac i, osim toga, neobično eklektičan, sa sklonošću prema pisanoj reči – gotovo bilo kakvoj pisanoj reči – koja je bila toliko uzbudljiva da se graničila sa erotskim. To mislim doslovno, i da nije bilo činjenice da sam svoje iskustvo upoređivao s nekolicinom drugih koji su priznali kako su u mladosti delili sa mnom tu podložnost, znam da bih se sada izlagao opasnosti od podsmeha ili neverice tvrdeći kako mogu da se setim vremena kada bi mi od radovanja skorom polučasovnom druženju s javnim telefonskim imenikom neznatno ali ipak приметно nabrekao ud.

U svakom slučaju, čitao bih – *Ispod vulkana* je samo jedna od knjiga za koje se sećam da su me u to doba oćaravale – da bih u osam ili devet sati izašao na večeru. Kakve večere! Kako mi živo na nepamćenju i dalje ostaje onaj lojasti zaostali ukus faširanih šnici kod *Bikforda* ili *Rajkerovog* punjenog omleta, u kojem sam jedne noći, umalo se ne onesvestivši, pronašao zelenkasto, bezmalo bestelesno pero i maleni zametak kljuna. Ili one hrskavice usađene nalik sabijenom tumoru u jagnječim kotletima u *Atinskoj kući kotleta*, gde su sami kotleti imali ukus starih ovaca, a krompir-pire bio lepljiv i užegao, oćitom grćkom prepredenošću spravljen dodavanjem vode državnim viškovima krompira u prahu maznutim iz nekog skladišta. Ali ja sam u njujoršku gastronomiju bio neupućen kao u još mnogo štošta, i proći će mnogo vremena pre nego što naućim da najbolji obrok u gradu za manje od jednog dolara ćine dva hamburgera i parće pite u nekom restoranu brze hrane iz lanca *Vajt tauer*.

Po povratku u svoju sobicu divljaćki bih zgrabio neku knjigu i opet zaronio u uobrazilju, ćitajući do ranih jutarnjih sati. U nekoliko navrata, međutim, bio sam prinuđen da radim ono na šta sam sa odvratnošću poćeo da gledam kao na svoj „domaći zadatak“, to jest da sastavljam kratke reklamne tekstove za omote predstojećih knjiga u izdanju *Makgro-Hila*. U stvari, sećam se i da su me zaposlili ponajviše na osnovu probnog reklamnog teksta koji sam napisao za jednu već objavljenu knjigu *Makgro-Hila*,

Priću o Krajslerovoj zgradi. Moj lirski a ipak ubedljiv tekst ostavio je toliki utisak na Farela da nije bio samo važan ćinilac u tome što sam dobio posao već mu je oćigledno i ulio uverenje kako mogu da iznedrim slična ćuda za knjige koje ćekaju skoro izdavanje. Mislim da je jedno od njegovih najvećih razočaranja u mene bilo to što nisam mogao da se ponovim, ni jedan jedini put; jer Farel nije znao, a ja sam primećivao samo delimićno, da je nastupio *Makgro-Hilov* sindrom oćaja i kajanja. Iako to nisam bio spreman sasvim da priznam, poćeo sam da prezirem svoju smejuriju od posla. Ja nisam bio urednik, nego *pisac* – pisac sa istim ćarom i krilima što uzleću u visine kao Melvil ili Flober ili Tolstoj ili Ficdžerald, koji su imali moć da mi išćupaju srce i zadrže deo njega i koji su me svake noći, zasebno i zajedno, prizivali svom neuporedivom pozivu. Pokušaji pisanja reklamnih tekstova za omote ispunjavali su me osećajem uniženosti, pogotovo što knjige koje su mi bile dodeljene da ih velićam nisu predstavljale književnost, već njenu potpunu suprotnost, trgovinu. Evo odlomka jednog reklamnog teksta koji nisam mogao da završim.

Kao što ljubav prema papiru zauzima središnje mesto u prići o amerićkom snu, tako ime *Kimberli-Klark* zauzima središnje mesto u prići o papiru. Poćevši kao skroman sitan poduhvat u mirnom viskonsinskom jezerskom gradiću Nini, korporacija *Kimberli-Klark* sada predstavlja pravog-pravcatog gorostasa svetske industrije papira, sa fabrikama u 13 saveznih država i 8 stranih zemalja. Služeći mnoštvu ljudskih potreba, mnogi njeni proizvodi – od kojih su neosporno najćuvenije papirne maramice klineks – postali su toliko poznati da su sama njihova imena ušla u jezik...

Jedan takav pasus iziskivao je sate pisanja. Da li da kaćem „neosporno“ ili „nesporno“ klineks? „Mnoštvu“ ili „masi“ ljudskih potreba? „Brdu“? „Krdu“? Za vreme sastavljanja rasejano sam šetkao po svojoj ćeliji, tiho izgovarajući besmislene reći dok se mućim s tim jednolićnim ritmovima, i opirući se oćajnićkom porivu

da masturbiram koji je iz nekog razloga većito pratio taj zadatak. Konačno, savladan besom, uhvatio bih sebe kako glasno govorim „Ne! Ne!“ zidovima obloženim ivericom, a onda se bacam na pisacu mašinu gde bih, zločesto se cerekajući, hitro otkucao varijaciju, koja je bila detinjasta ali mi blaženo omogućavala da se pročistim.

Zapanjujuća statistika *Kimberli-Klarka*:

– Procenjuje se da bi, za samo jedan zimski mesec, kad bi se sve sline izduvane u maramice klineks u Sjedinjenim Državama i Kanadi razmazale po površini igrališta stadiona *Jejl*, to dostiglo dubinu od pola metra...

– Izračunato je da bi se, kad bi se vagine koje koriste uloške koteks tokom jednog jedinog četvorodnevno razdoblja u SAD poređale otvor uz otvor, dobila pička dovoljno duga da se prostire od Bostona do Vajt River Džankšena u Vermontu...

Sutradan bi Farel, vazda ljubazan i trpeljiv, kiselkasto mozgao nad takvim predlozima, žvaćući svoju „žutoglavku“,⁸ pa bi se, nakon što bi primetio kako „mislim da nismo imali na umu nešto baš nalik ovome“, iscerio sa razumevanjem i zamolio me da probam ponovo. A budući da još nisam bio potpuno izgubljen, možda zato što me je prevziterijanska etika i dalje držala u izvesnom zaostalom stisku, ja bih pokušao opet te noći – trudio bih se svesrdno i iz sve snage, ali uzalud. Posle višesatnog znojenja, digao bih ruke i vratio se „Medvedu“ ili *Zapisima iz podzemlja* ili *Biliju Badu*, ili neretko naprosto čežnjivo dangubio pored prozora, piljeći u onaj začarani vrt. Tamo u zlatnom sutonu Menhetna, u atmosferi kulture i nenametljivog bogatstva iz koje sam znao da ću zauvek biti isključen, počinjala bi otmjena večernja zabava kod Vinstona Hanikata i njegove supruge, jer tim sam ih razmetljivim prezimenom bio krstio.

⁸ *Yello-Bole* – lula tako nazvana zbog toga što je jedan od sastojaka materijala kojim je unutrašnjost glave lule bila obložena bio i med, što je navodno doprinosilo tome da se lula brže „razradi“. (Prim. prev.)

Načas sama, u vrtu bi se pojavila plavokosa Mejvis Hanikat, u bluzi i tesnim cvetnim pantalonama; nakon što bi zastala da baci kratak pogled na nebo koje se preлива bojama večeri, ona bi neobično i očaravajuće zabacila svoju krasnu kosu a zatim se sagla da bere lale iz cvetne leje. U tom neodoljivom položaju nije mogla da zna šta radi najusamljenijem mlađem uredniku u Njujorku. Moja požuda je bila neverovatna – kao kakva hvataljka, drpajuća surla želje, koja je puzila niz prljave zidove bedne stare zgrade, rasklupčavala se preko ograde, krećući se sa zmijugavom i nepristojnom žurbom do mesta nadomak same njene uvis okrenute guzice, gde bi u nečujnom preobražaju vatreno procvetala u otelotvorenje mene samog, falusnog, izgladnelog, no pod krajnje osetljivom kontrolom. Moje ruke su nežno obuhvatale Mejvis, pa bih udubljenim dlanovima odozdo hvatao njene pune, nesputane, medne grudi. „Jesi li to ti, Vinstone?“, prošaptala bi ona. „Ne, ja sam“, rekao bih na to ja, njen ljubavnik, „daj da te uzmem otpozadi.“ Ona bi na to bez izuzetka odgovorila: „Oh, mili, da – kasnije.“

U tim poremećenim maštarijama od neposrednog snošaja na visećoj ležaljci „aberkrombi i fič“ sprečavao me je samo neočekivani dolazak u vrt Torntona Vajldera. Ili E. E. Kamingsa. Ili Ketrin En Porter. Ili Džona Hersija. Ili Malkoma Kaulija. Ili Džona P. Markvanda. U kom bih se trenutku – dozvavši se pameti probušenog libida – opet zatekao na prozoru, kako se čežnjiva srca naslađujem svečanostima u podnožju. Jer izgledalo mi je sasvim logično da Vinston Hanikat i njegova supruga, taj živahni i društveni mladi par (čija mi je dnevna soba u visini vrta igrom slučaja omogućavala da ljubomorno bacim pogled na police u danskom dizajnu pretrpane knjigama), imaju neizmernu sreću što žive u svetu koji naseljavaju pisci, pesnici, kritičari i ostali književni tipovi; i stoga sam tih večeri dok se sumrak lagano spuštao a terasa polako punila časakanjem predivno obučениh prefinjenih ljudi, razaznavao u senkama lica svih onih nemogućih junaka i junakinja o kojima sam ikada sanjao od onog trenutka kada je moj nesrećni duh upao u zamku čarolije štampane reči. Još nisam bio upoznao ni jednog jedinog pisca neke objavljene knjige – ako se izuzme onaj odrpani

matori bivši komunista koga sam pominjao, koji je jednom slučajno greškom hrupio u moju kancelariju u *Makgro-Hilu*, zaudarajući na beli luk i ustajali znoj prastarih strepnji – tako da su tog proleća zabave Hanikatovih, koje su bile učestale i trajale dugo, pružale mojoj mašti priliku za najluđe uzlete koji su ikada pogađali mozak nekog obožavaoca što sahne zbog neuzvraćene ljubavi. Eno ga Volas Stivens! I Robert Louel! Onaj brkati gospodin što krišom gleda s vrata. Da li je moguće da je to zaista *Fokner*? Govorka se da je u Njujorku. Ta jedra žena s kosom vezanom u punđu što ne skida kez sa lica. To mora da je Meri Makarti. Onaj oniži muškarac kiselog rumenog zajedljivog lica može biti samo Džon Čiver. Jednom je u smiraj neki piskav ženski glas doviknuo „Irvine!“ i kada je ime dolebdelo do mog prljavog voajerskog vidikovca, osetih kako mi je preskočilo srce. Stvarno je bilo previše mračno da bi se videlo, i on mi je bio okrenut leđima, ali da li je moguće da je čovek koji je napisao „Devojke u letnjim haljinama“ upravo taj široki kršni rvač što stoji stešnjen između dve devojke, čija su lica, puna obožavanja, kao cvetovi okrenuta uvis?

Svi ti večernji gosti kod Hanikatovih, sada mi je jasno, sigurno su se bavili reklamiranjem u Vol stritu ili nekim drugim ispraznim zanimanjem, ali tada sam ostajao nepokolebljiv u svojoj zabludi. Jedne noći, međutim, neposredno pre nego što će me izbaciti iz carstva *Makgro-Hil*, doživio sam žestok preokret u osećanjima koji me je naveo da više nikada ne pogledam u taj vrt. Toga puta bio sam zauzeo svoje uobičajeno mesto na prozoru i uperio pogled u poznatu zadnjicu Mejvis Hanikat dok je ona izvodila one male pokrete zbog kojih mi je postala onako draga – povlačila bluzu i prstom zabacivala jedan plavi uvojak dok je čavrljala s Karsonom Makalersom i nekom bledom, nadmenom, naoko engleskom prilikom koja je kratkovidno treptala i očigledno bila Oldus Haksli. O čemu li, pobogu, razgovaraju? O Sartru? Džojosu? Berbama vina? Odmaralištima na jugu Španije? *Bagavad Giti*? Ne, očito razgovaraju o sredini – *ovoj* sredini – jer Mejvisino lice krasi izraz zadovoljstva i živosti dok pokazuje unaokolo, upirući u zidove vrta obrasle bršljanom, maleni travnjak, žuboravu fontanu,

čudesnu leju lala zasađenu vedrim flamanskim bojama tu usred te mračne utrobe grada. „Samo da...“, činilo se da govori, dok joj se izraz napinjao od jeda. „Samo da...“ A onda se brzo okrenula u polukrugu, izbacivši besnu pesničicu u pravcu *Univerzitetskog boravišnog kluba*, dražesnu ljutitu pesnicu tako isturenu, tako pobeležo uzrujanu da se činilo nemoguće da njome ne zamahuje pukih nekoliko centimetara od mog nosa. Osetio sam se kao da sam pod svetlošću reflektora i, tako smlaćen jadom, bio sam uveren kako mogu da joj pročitam sa usana: „Samo da nema one proklete *rugobe*, sa svim onim *bezveznjacima* što bulje u nas!“

Ali mom mučenju u Jedanaestoj ulici nije bilo suđeno da se otegne. Bilo bi zadovoljavajuće misliti kako se moja služba završila zbog one epizode s *Kon-Tikijem*. Ali sunovrat moje sreće u *Makgro-Hilu* otpočeo je dolaskom novog glavnog urednika, koga sam ja potajno zvao Prevejanko – približni anagram njegovog pravog prezimena.⁹ Prevejanka su doveli da mestu donese malo preko potrebnog duha. Tada je on u izdavaštvu bio poglavito poznat po saradnji s Tomasom Vulfom, pošto je postao Vulfov urednik posle njegovog odlaska iz *Skribnera* i *Maksvela Perkinsa*, i što je, nakon piščeve smrti, pomogao da se u nekakav dosledan i književni red sakupi njegov ogromni književni opus koji je ostao neobjavljen. Premda smo i Prevejanko i ja bili s Juga – veza koja u tuđinskom njujorškom okruženju obično u samom početku zacementira odnos između Južnjaka – smesta smo razvili međusobnu odbojnost. Prevejanko je bio proćelav, antipatičan čovečuljak u poznim četrdesetim. Ne znam tačno šta je mislio o meni – nema sumnje da je nekakve veze s njegovom nepovoljnom reakcijom imao uobraženi, nesputani stil mojih izveštaja o rukopisima – ali ja sam za njega mislio da je hladan, uzdržan, bez smisla za šalu, umišljen i nepriступalnog držanja nekoga ko je besmisleno precenio sopstvena dostignuća. Na sastancima uredništva voleo je da se izražava na sledeći način: „Vulf je običavao da mi kaže...“ Ili: „Kao što mi je

⁹ Na engleskom *Weasel*. (Prim. prev.)

Tom tako rečito napisao neposredno pred svoju smrt...“

Njegovo poistovećivanje s Vulfom bilo je toliko potpuno da je to bilo kao da je on pišćev alter ego – što je mene bolelo, jer sam poput bezbrojnih mladića iz moje generacije i ja preživio muke obožavanja Vulfa, i dao bih sve što imam da provedem drugarsko, opušteno večer s čovekom kao što je Prevejanko, da ga ispipavam o svežim novim anegdotama o majstoru, da izričem fraze poput „Bože, gospodine, pa to je neprocenjivo!“ na neku čudesnu priču o obožavanom divu i njegovim izmotavanjima i ludorijama i njegovom rukopisu teškom tri tone. Ali Prevejanko i ja smo potpuno podbacili u ostvarivanju veze. Između ostalog, on je bio kruto konvencionalan i sâm se brzo prilagodio urednom, bezbojnom i krajnje konzervativnom kalupu *Makgro-Hila*. Nasuprot tome, ja sam još bio veoma bodar i nestašan, u svakom smislu, i morao sam da donosim lakrdijaški stav ne samo o čitavoj ideji uredničke strane izdavanja knjiga, koju su moje iznurene oči sada jasno videle kao dosadno crnčenje, već i o stilu, običajima i stvarima samog poslovnog sveta. Jer *Makgro-Hil* je, na kraju krajeva, uprkos svojoj ozbiljnoj književnoj glazuri, predstavljao čudovišan obrazac američkog poslovanja. I tako, sa hladnim poslušnikom poput Prevejanka za kormilom, znao sam da uskoro mora nastupiti nevolja i da su mi dani odbrojani.

Jednog dana, nedugo nakon što je preuzeo komandu, Prevejanko me je pozvao kod sebe u kancelariju. Imao je ovalno, mesnato lice i sitne, neprijateljske, donekle glodarske oči, i meni se činilo nemoguće da je on zadobio poverenje nekoga tako osjetljivog na nijanse fizičkog izgleda kao što je Tomas Vulf. Pokazao mi je da sednem i, nakon što je izgovorio nekoliko nategnutih učtivosti, odmah prešao na stvar, naime, moj očiti neuspeh s njegove tačke gledišta da se saobrazim određenim stranama „profila“ *Makgro-Hila*. Bio mi je to prvi put u životu da čujem kako se reč „profil“ upotrebljava za nešto drugo osim kao opis bočnog pogleda na nečije lice, i dok je Prevejanko govorio, prelazeći na konkretne zamerke, bio sam u sve većoj nedoumici u pogledu toga gde sam možda pogrešio, jer sam bio siguran da dobri stari

Farel nije govorio nepovoljno ni o meni ni o mom radu. Ali ispostavilo se da se moje greške tiču kako načina oblačenja tako i, makar posredno, politike.

„Primećujem da ne nosiš šešir“, rekao je Prevejanko.

„Šešir?“, odgovorih. „Ovaj, ne.“ Oduvek sam imao mlak odnos prema svemu što se stavlja na glavu, smatrajući samo da šeširi imaju svoje mesto. Zacemento, otkada sam, dve godine ranije, napustio korpus mornaričke pešadije, na nošenje šešira nikada nisam gledao kao na obavezu. Imao sam demokratsko pravo izbora i do tog trenutka nisam dalje razmišljao o tome.

„U *Makgro-Hilu* svi nose šešir“, reče Prevejanko.

„Svi?“, odvratih.

„Svi“, bezbojno reče on.

I naravno, dok sam razmišljao o tome što on govori, shvatio sam da je tako: da svi *stvarno* nose šešir. Ujutru, uveče i na pauzi za ručak, liftovi i hodnici su bili skakutavo more slamnatih i filcanih, listom visoko na jednoobrazno ostriganim, kratko ošišanim glavama hiljadu strogo disciplinovanih pokornih službenika *Makgro-Hila*. To je bar važno za muškarce; za žene – uglavnom sekretarice – činilo se da je stvar izbora. Dakle, Prevejankova tvrdnja je bila neosporno tačna. Ja do tada nisam shvatao, i shvatio sam tek tog trenutka, da nošenje šešira nije puka moda, već da je zapravo obavezno, deo kostima *Makgro-Hila* koliko i košulje na zakopčavanje firme *Arou* i široko skrojena flannelska odela iz *Vebera* i *Hajlbronera* koje su nosili svi u zelenom tornju, od prodavaca udžbenika do uznemirenošću opsednutih urednika *Upravljanja čvrstim otpadom*. U svom neznanju ja nisam shvatao da sam stalno van uniforme, ali čak i sada dok sam poimao tu činjenicu, vrpeljio sam se s mešavinom ogorčenosti i razdraganosti, i nisam znao kako da odgovorim na Prevejankov ozbiljni nagoveštaj. Ubrzo sam uhvatio sebe kako Prevejanka pitam tonovima sumornim poput njegovih: „Smem li da pitam po čemu se još ne uklapam u profil?“

„Ja ne mogu da određujem tvoje navike čitanja novina, niti to želim“, reče on, „ali nije mudro da jedan zaposleni u *Makgro-Hilu*

bude viđen sa *Njujork postom*.“ Zastao je. „To je naprosto savet za tvoje sopstveno dobro. Ne treba ni da govorim da u slobodno vreme i privatno možeš da čitaš šta god ti je volja. Samo ne izgleda... *dolično* da urednici *Makgro-Hila* u kancelariji čitaju radikalne publikacije.“

„Nego šta bi trebalo da čitam?“ Imao sam običaj da na pauzi za ručak odem do Četrdeset druge ulice i uzmem ranopopodnevno izdanje *Posta* zajedno sa sendvičem, da bih zatim i jedno i drugo upotrebio u kancelariji za vreme dodeljenog mi sata. Bilo je to jedino vreme u danu kada sam čitao novine. Tada nisam bio toliko politički neupućen koliko politički neopredeljen, kastrat, i *Post* nisam čitao ni zbog liberalnih uvodnih članaka ni zbog kolumni Maksa Lernerera – što mi je sve bilo dosadno – već zbog iskričavog velegradskog novinarskog stila i primamljivih izveštaja o otmenom društvu, prvenstveno onih Leonarda Lajonsa. Pa ipak, dok sam odgovarao Prevejanku, znao sam kako nemam nameru da se odreknem tih novina ništa više nego što nameravam da svratim u robnu kuću *Vonamejker* da mi uzmu meru za pomodni šešir. „Meni se *Post* sviđa“, nastavih s primesom ozlojeđenosti. „Šta vi mislite da bi trebalo da čitam umesto toga?“

„Možda bi prikladniji bio *Herald tribjun*“, reče on razvlačeći po tenesijevski, ali tako neobično lišeno topline. „Ili čak *Njuz*.“

„Ali oni se objavljuju ujutru.“

„Onda bi mogao da probaš *World-telegram*. Ili *Džurnal-ameriken*. Senzacionalizam je prihvatljiviji od radikalizma.“

Znao sam da se *Post* teško može smatrati radikalnim i malo mi je nedostajalo da to i kažem, ali zadržao sam jezik za zubima. Jadni Prevejanko. Iako je bio srca kamenoga, najednom mi ga bi pomalo žao, imajući u vidu da sam shvatio kako uzda kojom pokušava da me zauzda nije njegovo delo, jer nešto u njegovom ponašanju (da li je to mogao biti jedva primetan prizvuk izvinjenja, južnjačka ruka pružena drugom Južnjaku s kolebljivim zakasnelim saosećanjem?) govorilo mi je da on slabo podnosi ta glupava i neprijatna ograničenja. Isto tako video sam da je u svojim godinama i na svom položaju on istinski zatočenik

Makgro-Hila, nepovratno posvećen njegovoj sitničavosti, bezobzirnom stilu i jednostranom zanimanju za pare – čovek koji više nikada ne može da se vrati – dok ja makar imam slobodu čitavog sveta prostrtog pred sobom. Sećam se kako sam, dok je on izgovarao onaj bedni ukaz „Senzacionalizam je prihvatljiviji od radikalizma“, promumlao ispod glasa maltene ushićen pozdrav: „Zbogom, Prevejanko. Zbogom, *Makgro-Hile*.“

Još žalim zbog toga što nisam imao hrabrosti da dam ostavku na licu mesta. Umesto toga stupio sam u svojevrzni štrajk zastoja rada – tačnije bi bilo reći prekida rada. Narednih nekoliko dana, premda sam se ujutru pojavljivao na vreme i odlazio tačno kada bi otkucalo pet, rukopisi su počeli da mi se gomilaju na pisaćem stolu, nepročitani. U podne nisam više prelistavao *Post*, već sam odlazio do novinskog kioska blizu Tajms skvera i kupovao *Dejli vorker*, koji sam bez razmetanja – u stvari sa ozbiljnom opuštenošću – čitao, ili pokušavao da čitam, za svojim stolom onako kako sam navikao dok sam žvakao košer kisele krastavce i sendvič s dimljenom govedinom, uživajući u svakom trenutku u kom sam mogao da glumim, u toj tvrđavi bele anglosaksonske moći, dvostrukom ulogu zamišljenog komunista i lažnog Jevrejina. Slutim da sam dotad bio malčice poludeo, jer sam se poslednjeg dana službe pojavio na poslu sa svojom starom izbledelom zelenom kapom mornaričke pešadije (onakvom kakvu je Džon Vejn nosio u *Pesku Ivo Džime*) kao pratećim ukrasom za glavu uz moje lagano pamučno odelo na guste tanke pruge; i pobrinuo sam se da me Prevejanko vidi u tom besmislenom ruhu, isto kao što sam siguran da sam istog popodneva udesio da me on uhvati u mom poslednjem činu odmetništva...

Jedna od malobrojnih podnošljivih odlika života u *Makgro-Hilu* bio je moj pogled s dvadesetog sprata – veličanstven vidik na Menhetn, na monolite, minarete i tornjeve, kome je bez izuzetka polazilo za rukom da oživi moja omamljena čula svim onim oveštalim a ipak istinskim grčevima razgaljenosti i dražesnog obećanja koji tradicionalno obuzimaju američku mladež iz unutrašnjosti. Oko grudobranâ *Makgro-Hila* zviždali su divlji vetrovi,

i jedna od mojih omiljenih rasonoda bila je da ispustim list papira s prozora i gledam njegov ushićeni bezglavi let dok jezdi preko krovova, često nestajući daleko u klisurama oko Tajms skvera, i dalje se premećući i uzlećući u visine. Tog podneva, zajedno sa *Dejli vorkerom*, bio sam nadahnut da kupim i tubu materijala za pravljenje plastičnih mehurova – onakvu kakvu deca sada svakodnevno koriste, premda je tada bila novitet na tržištu – pa sam, po povratku u kancelariju, naduvao pet-šest tih nežnih, dražesnih kugli koje se prelivaju u bojama duge, sve to vreme iščekujući njihovu pustolovinu na vetru s lakomom neizvesnošću nekoga ko je na rubu kakvog dugo uskraćivanog polnog blagoslova. Ispušteni jedan po jedan u smogovit ponor, oni su prevazilazili moje nade, ispunjavajući svaku zakopanu, detinjastu želju da se baloni puštaju do krajnjih granica Zemlje. Blistali su na popodnevnom suncu kao Jupiterovi sateliti i bili veliki kao košarkaške lopte. Hirovito strujanje vazduha uvis zavitlalo ih je visoko preko Osme avenije; tamo su ostali da lebde nekoliko naizgled beskrajnih trenutaka, i ja uzdahnuh od naslade. Onda začuh ciku i devojački smeh i videh kako, privučeno predstavom, kroz prozore susednih kancelarija visi jato sekretarica *Makgro-Hila*. Mora da je upravo njihova uskomešanost privukla Prevejanku pažnju na moju vazdušnu izložbu, jer iza sebe začuh njegov glas baš kada su devojke zaklicale još jednom za kraj a baloni mahnito šmugnuli na istok prljavom vododerinom Četrdeset druge ulice.

Smatrao sam da Prevejanko odlično obuzdava bes. „Otpušten si od danas“, reče napregnutim glasom. „U pet sati možeš da podigneš svoj poslednji platni ček.“

„Nabijem te, Prevejanko, otpuštaš čoveka koji će biti slavan kao Tomas Vulf.“ Nisam to rekao, ali reči su mi tako opipljivo podrhtavale na jeziku da mi je do dan-danas ostao utisak da sam ih izgovorio. Mislim da naprosto nisam rekao ništa, već samo gledao kako se čovečuljak naglo okrenuo na svojim nožicama i laganim korakom izašao iz mog života. Tada me je preplavilo neobično olakšanje, telesni osećaj gotovo nalik ugodnosti, kao da sam skinuo slojeve tople odeće koja me je gušila. Ili, da budem tačniji, kao

da sam predugo ostao zagnjuren u mutnim dubinama i s mukom izbio na površinu gutajući blaženo strujanje svežeg vazduha.

„Izvukao si se za dlaku“, kasnije mi je rekao Farel, učvršćujući moju metaforu s nesvesnom tačnošću. „Događalo se da se ljudi udave ovde. Čak im ni telo nikad ne pronađu.“

Bilo je uveliko prošlo pet sati. Ostao sam dokasno tog popodneva da spakujem ono malo svojih stvari, da se pozdravim s jednim ili dvojicom urednika s kojima sam sklopio donekle blagonaklono poznanstvo, da podignem svojih poslednjih trideset šest dolara i pedeset centi i da se, iznenađujuće bolno i tužno, kako se ispostavilo, oprostim s Farelom, koji mi je, između ostalog, otkrio nešto što sam mogao da naslutim od samog početka da mi je zaista bilo stalo ili da sam bio malo pažljiviji – da je on beznadežni solo-drinker. Ušao je u moju kancelariju, malko se klateći, baš dok sam ja gurao u aktovku kopije nekih svojih promišljenijih izveštaja o rukopisima. Izvadio sam ih iz fascikli, obuzet prilično setnom privrženošću prema sastavu o Gundaru Firkinu, i posebno žudeći za svojim mozganjima o *Kon-Tikiju*, za koja sam gajio čudnovatu slutnju da bi jednog dana mogla da sačinjavaju zanimljiv svežanj književnih napomena.

„Čak im ni telo nikad ne pronađu“, ponovi Farel. „Cugni malo.“ Pružio je k meni čašu i politrenjak ražanog viskija old overholt, polupun. Farelu se viski upadljivo osećao iz usta, zapravo je pomalo mirisao kao vekna crnog ražanog hleba. Odbio sam cug, ne iz bilo kakve istinske uzdržanosti, već zato što sam u to vreme pio samo jeftino američko pivo.

„Pa dobro, ionako nisi bio za ovo mesto“, reče on, otpivši gutljaj overholta. „Ovo nije bilo mesto za tebe.“

„Počeo sam to da shvatam“, složio sam se.

„Za pet godina bio bi poslušnik. Za deset godina bio bi fosil. Fosilizovani glupavi storkelja u svojim tridesetim. U to bi te *Makgro-Hil* pretvorio.“

„Da, nekako mi je drago što odlazim“, rekoh. „Mada će mi nedostajati novac. Iako bi se teško moglo reći da je posredi bio zlatni rudnik.“